

УДК 339.923

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.2>**Кваша С.М.**

доктор економічних наук, професор, академік,
Національна академія аграрних наук;
проректор з науково-педагогічної роботи,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Вакуленко В.Л.

кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту імені професора Й.С. Завадського,
завідувач відділу аспірантури,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню особливостей Спільної аграрної політики Європейського Союзу як важливого напрямку політики ЄС на сучасному етапі. Досліджено основні особливості Спільної аграрної політики ЄС, надано основні визначення даного поняття. З'ясовано особливості історичного розвитку та визначено основні етапи еволюції Спільної аграрної політики. Визначено структуру Спільної аграрної політики Європейського Союзу. Проаналізовано основні напрямки Спільної аграрної політики ЄС та визначено загальні особливості сучасних «стовпів» Спільної аграрної політики. Визначено основні принципи реалізації Спільної аграрної політики на сучасному етапі та заходи, що нею передбачені. Особливу увагу приділено питанню співпраці України та ЄС у питаннях сільського господарства. Досліджено основні особливості аграрної політики України, визначено існуючі недоліки. На основі цього окреслено можливості запровадження Спільної аграрної політики в Україні. Результати дослідження підкреслюють можливості запровадження досвіду ЄС у питаннях аграрної політики та стратегічну важливість запровадження даного досвіду для економіки України у повоєнний період.

Ключові слова: аграрний сектор, Європейський Союз, Спільна аграрна політика, сільське господарство, продовольча безпека.

COMMON AGRICULTURAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION: EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR UKRAINE

Kvasha Serhii

*The National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine;
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Vakulenko Vitalii

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The article is devoted to defining the features of the Common Agricultural Policy of the European Union as an important direction of the EU policy at the present stage. The purpose of this article is to identify the main features of the Common Agricultural Policy of the European Union and the possibilities of their application in Ukraine at the present stage. The agrarian sector is the main sector of Ukraine's economy, which is currently in a negative state in the context of war, which necessitates its improvement. Among the possible steps is the introduction of the EU Common Agricultural Policy experience. Thus, the article analyses the features of the EU's Common Agricultural Policy and identifies the possibilities of its application in Ukraine. The main features of the EU's Common Agricultural Policy are investigated, and the basic definitions of this concept are provided. The peculiarities of historical development are clarified and the main stages of evolution of the Common Agricultural Policy are defined. The structure of the Common Agricultural Policy of the European Union is defined. The main directions of the EU's Common Agricultural Policy are analysed and the general features of the current "pillars" of the Common Agricultural Policy are identified. of the Common Agricultural Policy. The basic principles of implementation of the Common Agricultural Policy at the present stage and the measures envisaged by it are determined. Particular attention is paid to the issue of cooperation between Ukraine and the EU in agriculture.

The main features of Ukraine's agrarian policy are investigated, and existing shortcomings are identified. On this basis, the author outlines the possibilities of implementing the Common Agricultural Policy in Ukraine. The results of the study emphasise the possibility of introducing the EU experience in agricultural policy and the strategic importance of introducing this experience for the Ukrainian economy in the post-war period. The findings have possible scientific implications and confirm the need to use EU experience for the development of the Ukrainian agricultural sector after the war.

Keywords: agricultural sector, European Union, Common Agricultural Policy, agriculture, food security.

Постановка проблеми. Аграрний сектор на сьогодні є стратегічно важливим для України. Враховуючи наявність значної кількості природних ресурсів, що становлять основу для вирощування та подальшого виробництва сільськогосподарської продукції, аграрна промисловість є одним із основних секторів української економіки. Окрім цього, частка експорту аграрної продукції у загальній структурі експорту складає понад 40%, частка аграрної продукції у структурі ВВП – 10%. Усе це свідчить про важливість даної галузі виробництва у структурі економіки України. Таким чином, для України наразі стратегічним напрямком розвитку економіки є розвиток сільського господарства – шляхом запровадження новітніх підходів до вирощування та виробництва аграрної продукції, шляхом екологізації аграрного сектору, шляхом запровадження передових технологій тощо. Усе це, у свою чергу, забезпечує сталий розвиток держави та становить основу її продовольчої безпеки. Однак, у 2022–2023 рр. Україна стикається з новими викликами у аграрному секторі, пов'язаними з повномасштабною війною та її негативними наслідками. Наявний стан аграрного сектору зумовлює необхідність запровадження дієвих підходів, спрямованих на його вдосконалення, одним із яких ми вбачаємо досвід Спільної аграрної політики Європейського Союзу – ефективної політики Європейського Союзу, яка полягає у комплексному розвитку аграрного сектору та аграрного ринку. Окрім цього, враховуючи поступову європейську інтеграцію України, запровадження досвіду Спільної аграрної політики позитивно вплине на адаптацію економіки України у даному контексті. Відповідно, важливим та перспективним є запровадження досвіду Спільної аграрної політики ЄС в аграрному секторі України на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання Спільної аграрної політики ЄС наразі розробляється вітчизняними та закордонними дослідниками. Так, В. Варшавська досліджує особливості Спільної аграрної політики ЄС, її генезис та особливості розвитку, основні принципи та етапи [1]. Окрім цього, до питань Спільної аграрної політики ЄС звертається О. Коритний, зазначаючи досвід ЄС у даному контексті має сприяти вдосконаленню аграрного сектору України [2]. Н. Петренко, у свою чергу, визначає основні етапи розвитку Спільної аграрної політики ЄС [3].

Також Н. Кривенко у своєму дослідженні визначає значення Спільної аграрної політики для ЄС та для України в умовах європейської інтеграції [4]. Враховуючи наявність досліджень, спрямованих на вивчення даного питання, підкреслимо важливість визначення особливостей Спільної аграрної політики ЄС та можливостей використання даного досвіду в Україні за сучасних умов активної європейської інтеграції та повоєнного відновлення аграрного сектору, що наразі не є достатньо дослідженим.

Отже, **метою даної статті** є визначення основних особливостей Спільної аграрної політики Європейського Союзу та можливостей їх застосування в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейський Союз на сучасному етапі є одним із найбільш яскравих прикладів економічної інтеграції країн. Дана міжнародна організація передбачає не лише політичне, але й економічне об'єднання держав-членів, створення спільного ринку та запровадження спільних державних стандартів у різних сферах, передбачених спільною компетенцією ЄС. Враховуючи це, Європейський Союз здійснює спільну політику у різних сферах, запровадження чого позитивно впливає на інтеграцію країн даної міжнародної організації та сталий і позитивний розвиток об'єднання. Таким чином, Спільна аграрна політика є однією зі складових економічної інтеграції країн Європейського Союзу, а також одним із проявів спільної політики країн ЄС, що дає можливість забезпечувати достатній рівень розвитку аграрної галузі.

Таким чином, підкреслимо, що наразі Спільна аграрна політика є одним із основних напрямків спільної політики Європейського Союзу, що реалізовується у сільському господарстві. У наукових колах існує низка визначень поняття Спільної аграрної політики ЄС: Л. Чередниченко зазначає, що Спільна аграрна політика ЄС є доволі складним механізмом, який охоплював (охоплює) сотні регулювань на усіх ділянках сільськогосподарського виробництва, переробки та реалізації продукції [5]. В. Чижиков та О. Вінська, у свою чергу, визначають Спільну політику Європейського Союзу як єдину для усіх країн, що входять до складу організації, систему наднаціоналізованих заходів в аграрному секторі, яка спрямована на створення необхідних умов для формування та розвитку багатofункціонального, стійкого та

конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва у межах Європейського Союзу [6]. Окрім цього, згідно з дослідженням О.Г. Коритного Спільна аграрна політика Європейського Союзу є сукупністю механізмів – субсидувань, дотацій, гарантувань кредитів державою тощо – які запроваджуються з метою розвитку аграрної сфери у межах ЄС [2]. Отже, Спільна аграрна політика ЄС є ефективним інструментом, сукупністю наднаціональних заходів, які запроваджуються в аграрному секторі організації та спрямовані на досягнення поставлених цілей, що не є усталеними та можуть змінюватись в залежності від внутрішніх або зовнішніх умов. Це сукупність механізмів дієвого впливу на аграрний сектор з метою його сталого розвитку, що здійснюється на наддержавному рівні у межах ЄС, завдяки чому здійснюється розвиток аграрного сектору як стратегічно важливої галузі економіки ЄС.

Окрім цього, підкреслимо, що Спільна аграрна політика ЄС почала запроваджуватись ще у 1957 році: на цей час у Договорі про заснування Європейського Союзу від 1957 році зазначалась потреба у врегулюванні аграрної політики та підтримки сільськогосподарських товаровиробників. У 1962 році було створено Європейський фонд скерування та гарантій сільського господарства, який здійснював фінансове забезпечення ринкових режимів аграрної політики ЄС. У 1972–1992 рр. приймалися директиви, що передбачали інноваційний розвиток сільського господарства, надання фінансової допомоги перспективним фермерам, вдосконалення виробничих потужностей тощо. У 1992–1999 були прийняті ряд заходів, які передбачали увагу до питань навколишнього середовища, соціального благополуччя та охорони здоров'я, з якими пов'язаний аграрний сектор [2]. Протягом наступних періодів розвитку Спільної аграрної політики ЄС також запроваджувались низка реформ, пов'язаних з постійним вдосконаленням аграрного ринку. Відповідно, Спільна аграрна політика ЄС еволюціонувала протягом тривалого проміжку часу, що підкреслює те, що даний напрямок політики ЄС змінюється відповідно до умов зовнішнього середовища та потреб ринку.

Спільна аграрна політика Європейського Союзу має низку особливостей. Перш за все, Спільна аграрна політика має унікальну структуру, її складовими є [8]:

- Ринкова політика;
- Структурна політика;
- Політика з розвитку сільських регіонів.

Таким чином, основним спрямуванням даного напрямку політики ЄС є регулювання аграрного ринку країн організації, розвиток виробництва у аграрному секторі, а також запровадження сталого розвитку економіки країн ЄС. При цьому Спільна аграрна політика ЄС об'єднує усі країни, що вхо-

дять до складу організації, які відрізняються за наступними показниками: рівень економічного розвитку, значення аграрного сектору у структурі економіки держави, частка експорту продукції сільського господарства у загальній структурі експорту, кількість зайнятих у аграрному секторі тощо. Окрім цього, реалізація Спільної аграрної політики забезпечується діяльністю Ради та Комісії Європейського Союзу [8].

При цьому елементи Спільної аграрної політики зазначаються також у бюджеті Європейського Союзу, а саме – у вигляді статті витрат на встановлений у бюджеті період. Як зазначає О. Г. Коритний, протягом останніх років Спільна аграрна політика є основною статтею витрат бюджету. Так, у бюджеті на 2014–2020 рр. частка витрат на аграрний сектор склала майже половину бюджету Європейського Союзу. При цьому також зазначимо, що фінансування Спільної аграрної політики забезпечується Європейським Аграрним Фондом Розвитку Сільських Районів, який спрямовує значні обсяги коштів на розвиток аграрного сектору господарства [2].

Окрім цього, звернемо більш детально основні складові Спільної аграрної політики ЄС – «стовпи» Спільної аграрної політики, які являють собою сукупність інструментів, шляхом використання яких здійснюється реалізація даного напрямку політики ЄС. Так, виділяють два «стовпи» [8]:

– Перший «стовп» – передбачає організацію спільних ринків, враховуючи те, що ЄС є організацією, у якій передбачається створення зони вільної торгівлі між країнами-членами за допомогою використання різних заходів – експортних субсидій, підтримки ринкових цін тощо; окрім цього, передбачається надання прямої підтримки фермерів. При цьому ЄС надає підтримку усім фермерам та фермерським господарством за умов дотримання земель у належному стані, а також підтримки екології і збереження довкілля;

– Другий «стовп» – спрямований на розвиток сільської місцевості, сільських районів, шляхом використання спеціальних заходів, які передбачають збереження унікальних сільських ландшафтів, покращення якості життя у сільських районах тощо.

Особливо важливим є розвиток Спільної аграрної політики на сучасному етапі. Згідно з цим, підкреслимо актуальні характерні риси Спільної аграрної політики ЄС [1]:

– Пряма підтримка виробників сільськогосподарської продукції;

– Здійснення заліснення та консервації земель сільськогосподарського призначення, збереження унікальних сільських ландшафтів та довкілля у сільській місцевості;

– Фінансова підтримка районів, які мають найменш вигідні умови для розвитку сільського господарства внаслідок недостатніх природних умов;

- Цільові субсидії для депресивних зон;
- Запровадження програм підтримки сільського розвитку.

Таким чином, зазначимо, що на сучасному етапі Спільна аграрна політика Європейського Союзу спрямована на вдосконалення сільського господарства у межах країн ЄС: запроваджуються сучасні технології та необхідні інновації, розвивається органічне землеробство, розвиток якого підтримується з боку держави та ЄС. Окрім цього, дрібні фермерські господарства отримують підтримку від ЄС у рамках Спільної аграрної політики, що позитивно впливає на їх розвиток. Також слід зазначити, що Спільна аграрна політика ЄС є важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки у межах ЄС, оскільки, запроваджуючи ефективні інструменти розвитку сільськогосподарського сектору, ЄС забезпечує стабільний розвиток аграрного сектору, який є основним фактором продовольчої безпеки [7].

Підкреслимо, що Спільна аграрна політика на сьогодні частково реалізується і у контексті європейської інтеграції України – співпраці України та ЄС, яка закріплена відповідними документами, а саме – Угодою про асоціацію України та ЄС. Згідно з цим важливим напрямком економічної співпраці України та ЄС є співпраця у сфері сільського господарства, а саме [8]:

- вдосконалення взаємного розуміння аграрних політик;
- заохочення сталого та сучасного розвитку виробництва сільськогосподарської продукції, запроваджуючи технології охорони довкілля, органічного землеробства, біотехнології;
- обмін знаннями у контексті розвитку сільських територій;
- проведення навчальних та інформаційних заходів з метою поширення знань;
- підвищення конкурентоспроможності аграрного ринку;
- сприяння запровадження інновацій тощо.

На сьогодні співпраця України та ЄС у сфері аграрного сектору активно розвивається, однак в умовах війни дана співпраця є недостатньою, на що впливають негативні зовнішні фактори. У такому випадку прямий вплив політики ЄС в умовах європейської інтеграції України є ускладненим, що стає негативним фактором сучасного розвитку українського аграрного сектору.

Разом з тим, слід додати, що на сьогодні в Україні також запроваджується державна аграрна політика, яка має наступні характерні риси [9]:

- Здійснює регулювання попиту та пропозиції;
- Забезпечує стимулювання науково-технічних розробок та індустріалізації аграрного сектору;
- Сприяє створенню територіальної соціальної інфраструктури;
- Забезпечує сертифікацію сільськогосподарської продукції тощо.

Серед недоліків державної аграрної політики варто зазначити:

- Відсутність стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору;
- Відсутність достатньої підтримки фермерів;
- Відсутність дієвих механізмів розвитку сільських районів;
- Недостатня ефективність заходів, спрямованих на консервацію та відновлення ґрунтів і сільськогосподарських ландшафтів, що є особливо актуальним під час війни;
- Недостатня увага питанням навколишнього середовища та екологічного розвитку сільського господарства.

З огляду на це, підкреслимо, що наразі ефективним є застосування принципів та положень Спільної аграрної політики ЄС у контексті України, у тому числі і у процесі її повоєнної відбудови. Використання досвіду Спільної аграрної політики ЄС має здійснюватися шляхом створення програми інноваційного розвитку аграрного сектору та запровадження новітніх технологій, шляхом розвитку сільських районів, шляхом створення програм екологізації сільського господарства, відновлення порушених земель тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Згідно з проведеним дослідженням, можна зробити наступні висновки. На сьогодні Спільна аграрна політика ЄС є сукупністю заходів та механізмів, спрямованих на розвиток і вдосконалення аграрного сектору країн ЄС, що має наднаціональний характер. Реалізація Спільної аграрної політики є стратегічно важливою та позитивно впливає на розвиток сільського господарства. Основні принципи Спільної аграрної політики ЄС та основні положення мають бути запроваджені в Україні, насамперед – в умовах війни та у повоєнний період, що позитивно впливатиме на відновлення сільського господарства як провідного сектору економіки.

Список використаних джерел:

1. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для українців. *Економіка і організація управління*. 2016. Випуск 2 (22). С. 215–222
2. Коритний О.Г. Особливості аграрної політики ЄС: можливості для України. *Науковий вісник Полісся*. 2020. Випуск 2 (210). С. 52–56
3. Петренко Н. Періодизація розвитку Спільної аграрної політики ЄС. *Юридичний вісник*. 2018. Випуск 4. С. 106–114
4. Кривенко Н. Інтеграція ЄС: значення Спільної аграрної політики. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Випуск 4. С. 54–69.

5. Чередниченко Л.Б. Аграрна політика Європейського Союзу. *Наукові праці*. 2007. Т. 76. Випуск 63. С. 75–78.
6. Чужиков В., Вінська О. Модернізація аграрної політики ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2011. Випуск 1-2. С. 95–114.
7. Маєвський Ю.Ф. Глобальна продовольча безпека в пріоритетах єдиної аграрної політики Європейського Союзу. *Вісник НУЦЗУ*. Випуск 1. 2017. С. 369–375
8. Співробітництво у сфері сільського господарства. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnо-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-sil'skogo-gospodarstva>
9. Щуревич Л.М. Механізми державної аграрної політики України. Державне правління: удосконалення та розвиток. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/103.pdf

References:

1. Warshavska N.G (2016). Spilna ahrarna polityka YeS: henezys, osnovni tsilovi oriientyry dlia ukrainsiv [The EU's Common Agricultural Policy: Genesis, Main Targets for Ukrainians]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 22, pp. 215–222.
2. Korytnyi O. G. (2020) Osoblyvosti ahrarnoi polityky YeS: mozhlyvosti dlia Ukrainy [Features of the EU agricultural policy: opportunities for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissia*, vol. 2 (21), pp. 52–56.
3. Petrenko N. (2018) Periodyzatsiia rozvytku Spilnoi ahrarnoi polityky YeS [Periodisation of the development of the EU Common Agricultural Policy]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, vol. 4, pp. 106–114.
4. Krivenko N (2019). Intehratsiia YeS: znachennia Spilnoi ahrarnoi polityky [EU integration: the importance of the Common Agricultural Policy]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*, vol. 4, pp. 54–69.
5. Cherednichenko L. B. (2007) Ahrarna polityka Yevropeiskoho Soiuzu [Agricultural policy of the European Union]. *Naukovi pratsi – Scientific papers*, vol. 63, pp. 75–78.
6. Chuzhykov V., Vinska O. (2011) Modernizatsiia ahrarnoi polityky YeS [“Modernisation of the agricultural policy of the Soviet Union”]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, vol. 1-2, pp. 95–114.
7. Mayevsky Y. F. (2017) Globalna prodovolcha bezpeka v priorytetakh yedynoi ahrarnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu [Modernisation of the EU agricultural policy]. *Visnyk NUTsZU – Bulletin of the NUNCAP*, vol. 1, pp. 369–375.
8. Cooperation in the field of agriculture. Available at: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnо-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-sil'skogo-gospodarstva>
9. Shchurevych L. M. Mechanisms of the state agrarian policy of Ukraine. Public administration: improvement and development. Available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/103.pdf

E-mail: vakulenko@nubip.edu.ua